

SŁOŃ LEŚNY – OLBRZYM Z EEMSKICH LASÓW

*Historia badań, systematyka i taksonomia
plejstocenijskich słoń leśnych*

dr Michał Loba

SŁOŃ LEŚNY – OLBRZYM Z EEMSKICH LASÓW

Historia badań, systematyka i taksonomia plejstoceńskich słońi leśnych

Jednym z najbardziej majestatycznych stworzeń epoki lodowcowej był europejski słoń leśny (*Palaeoloxodon antiquus*). Prezentujemy cykl jubileuszowych publikacji na temat tego eemskiego olbrzyma.

W 1962 r., dokładnie 60 lat temu, w Warszawie na ulicy Leszno na Woli zostały odnalezione szczątki takiego słońca. Są one obecnie prezentowane na wystawie w PAN Muzeum Ziemi w Warszawie i stanowią dumę naszej placówki. W ich wydobywaniu i opisanym brał udział pracownik Muzeum Ziemi i zasłużony badacz dr Gwidon Jakubowski. Historia odkrycia słońca leśnego została opisana w jednym z artykułów dostępnych w „kąciku edukacyjnym” na stronie internetowej MZ. O słońcu leśnym wspominamy też pobieżnie w artykule poświęconym ewolucji trąbowców.

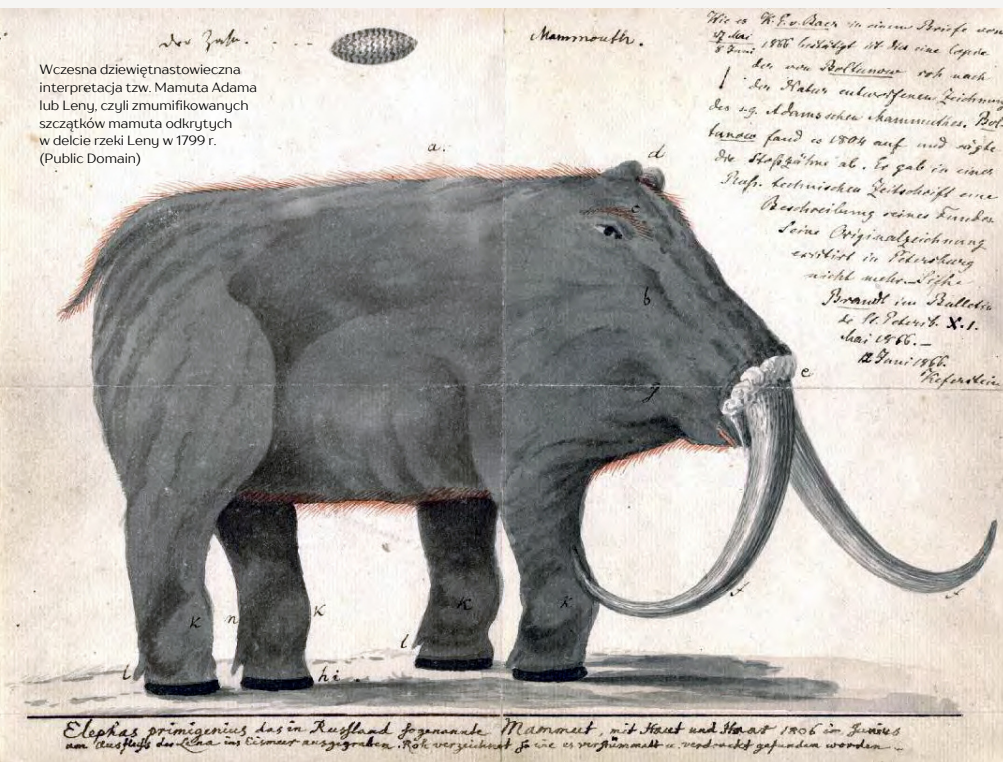
W niniejszym, jubileuszowym cyklu publikacji, chcemy Państwu przybliżyć to niezwykle zwierzę. Naszą przygodę ze słońcem leśnym rozpoczniemy wspominając historię badań nad tym gatunkiem. Dla jasności wyjaśnimy od razu, że w tekście, o ile nie zostanie to inaczej sprecyzowane, używając nazwy zwyczajowej „słoń leśny”, będziemy mieli na myśli plejstoceński, wymarły rodzaj *Palaeoloxodon* – w odróżnieniu od współczesnego, afrykańskiego słońca leśnego *Loxodonta cyclotis*. Mamy nadzieję, że będzie to dla Państwa interesująca lektura.

Elephas primigenius, czyli pierwsze badania kopalnych słońsiowatych

Szczątki plejstoceny słońsiowatych, w literaturze anglojęzycznej zwanych też słońsiami o prostych ciosach (ang. straight-tusked elephants), były znajdowane w całej Eurazji już od dawna. Pierwszy szkielet został odnaleziony w kopalni trawertynu w 1695 r. (Burgtona, Niemcy).

Do 1845 r., wszystkie europejskie i azjatyckie znaleziska kopalnych słońsiowatych były ujmowane wspólnie w obrębie gatunku *Elephas primigenius*.

Gatunek ten stanowił wówczas sztuczny twór, obejmujący wszystkie te zwierzęta, które wydawały się być bardziej podobne do współczesnych słońsi azjatyckich niż do słońsi afrykańskich. Obecnie jest on już precyzyjnie zdefiniowany. Został przeniesiony do nowego rodzaju *Mammuthus*, wobec czego jego poprawna nazwa naukowa to *Mammuthus primigenius*. W języku polskim zwierzę to nosi nazwę zwyczajową mamut włochaty.

Wczesna dziewiętnastowieczna interpretacja tzw. Mamuta Adama lub Leny, czyli zmumifikowanych szczątków mamuta odkrytych w delcie rzeki Leny w 1799 r. (Public Domain)

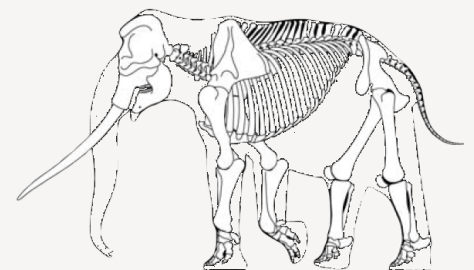
Elephas namadicus, czyli słoń leśny

W 1845 r., Hugh Falconer i Proby Cautley dostrzegli, że niektóre spośród osobników tradycyjnie zaliczanych do *Elephas primigenius* różnią się od pozostałych na tyle wyraźnie, że należy je zaliczyć do nowego gatunku, który nazwali *Elephas namadicus*. **Był to pierwszy słoń leśny wyodrębniony jako samodzielny gatunek. W pierwotnym ujęciu, *Elephas namadicus* był gatunkiem o euroazjatyckim rozprzestrzenieniu, ale osobnik typowy pochodził z Azji – ściślej rzecz biorąc z Indii.** Już dwa lata później ci sami autorzy ustanowili nowy, europejski gatunek *Elephas antiquus*.

W tym momencie mieliśmy więc już dwa gatunki słońsi leśnych: *E. namadicus* o azjatyckim rozprzestrzenieniu (Indie, Chiny, Azja Południowo-Wschodnia, Japonia) i *E. antiquus* znany z Europy i Azji Mniejszej. Kwestia odrębności tych dwóch gatunków pozostaje sporna, ponieważ tylko niewiele cech anatomicznych ją potwierdza. Kierując się najpowszechniejszymi trendami, w niniejszym tekście uznajemy obydwa gatunki za ważne.

Nadgorliwość badawcza

W ciągu kolejnych dziesięcioleci badań wyróżniono przynajmniej 11 gatunków słońsi leśnych. Na ile stanowią one rzeczywiście ważne jednostki systematyczne, a na ile są efektem nadgorliwości badaczy, jest wciąż przedmiotem analiz. Owa nadgorliwość nie była dyktowana złymi intencjami. Historycznie, podróżowanie i porównywanie ze sobą kolekcji muzealnych nie było tak łatwe, jak obecnie. **Badacze tworzyli nowy takson niemal dla każdego osobnika, który pochodził z nowej lokalizacji. Dopiero niedawno zaczęliśmy zdawać sobie sprawę, że różnice pomiędzy wówczas wyróżnianymi taksonami mogą się w rzeczywistości mieścić w obrębie zmienności wewnątrzgatunkowej.** W ten sposób większość z tradycyjnie wyróżnianych azjatyckich gatunków wchodzi w skład najprawdopodobniej tylko dwóch: *E. naumani* (Japonia, około 430–24 tys. lat temu) i *E. namadicus* (głównie Indie i Chiny, 800–56 tys. lat temu). Jednak ich rozdzielnność także często budzi wątpliwości. Niegdyś wyróżnione gatunki zdecydowanie wymagają rewizji. Ponieważ większość azjatyckich szczątków ma charakter fragmentaryczny, ustalenie ich pozycji systematycznej może okazać się nie lada wyzwaniem.

Rekonstrukcja anatomiczna wyglądu słońsia wg Larramendi 2016

Słonie leśne były długo klasyfikowane w obrębie rodzaju *Elephas*, do którego należy współczesny słoń azjatycki. **Hikoshichirō Matsumoto (1924) pracując nad fragmentaryczną czaszką i zębami japońskiego słonia, wówczas określanego jako *Elephas namadicus naumanii*, zaproponował nazwę rodzajową *Palaeoloxodon*.** Podstawą do stworzenia nowego rodzaju były detale budowy czaszki i zębów. Do dzisiaj pozostaje to przedmiotem dyskusji i niektórzy badacze wciąż traktują słonie leśne jako przedstawicieli rodzaju *Elephas*. Inni wyróżniają słonie leśne w randze podrodzaju – *Elephas (Palaeoloxodon)*. Wśród tych, którzy uznają istnienie samodzielnego rodzaju *Palaeoloxodon*, trwa z kolei dyskusja, które z gatunków rzeczywiście można do niego zaliczyć, a które nie. Niejasny jest np. status afrykańskiego *Palaeoloxodon recki* (3,5–1 mln lat temu), który bywa umieszczany raz w jednym, raz w drugim rodzaju. Jest to bardzo problematyczne, ponieważ część badaczy upatruje w *P. recki* bezpośredniego przodka plejstoceńskich słońi leśnych.

O pokrewieństwie europejskiego słonia leśnego z innymi słoniowatymi opowiemy w kolejnych artykułach.

dr Michał Loba
Dział Paleozoologii
PAN Muzeum Ziemi
w Warszawie

Absolwent Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Na potrzeby pracy magisterskiej zajmował się histologią kości udowych metopozaura z Krasiejowa, a jego dysertacja doktorska dotyczyła zróżnicowania jurajskich rozgwiazd i wężowideł w Polsce.

Poza tym Michał interesuje się najbardziej historią ewolucyjną ssaków. Szczególnie bliskie są mu kopalne trąbowce, a także ssaki kopytne (parzysto- i nieparzystokopytne). Jako paleontologowi, najbardziej zależy mu na odcyfrowywaniu przebiegu ewolucji, a także biologii i etologii dawno wymarłych gatunków.

Drugą pasją Michała jest popularyzacja nauk przyrodniczych w społeczeństwie.

Pasję tę realizuje pracując w PAN Muzeum Ziemi w Warszawie.

Davies P., 2002. The straight-tusked elephant (*Palaeoloxodon antiquus*) in Pleistocene Europe. Dysertacja doktorska, University of London. 525 stron. Opublikowana przez ProQuest LLC, 2015. [Link](#)

Larramendi A., 2016. Shoulder height, body mass, and shape of the proboscideans. *Acta Palaeontologica Polonica*, tom 61, nr 3, str. 537 – 574. CC BY 4.0. [DOI: 10.4202/app.00136.2014](#)

Lister A. M., 2004. Ecological Interactions of Elephantids in Pleistocene Eurasia: *Palaeoloxodon* and *Mammuthus*. Rozdział w: Goren-Inbar N. i Speth J.D. (red.). *Human Paleoecology in the Levantine Corridor*, str. 53 – 60. Oxbow Books, Oxford. [DOI: 10.13140/2.1.3463.8724](#)

Palombo M.R., Ferretti M.P., Larramendi A. i Zhang H., 2017. How many *Palaeoloxodon* species in Eurasia? Disentangling phylogenetic, dimorphic, ontogenetic, allometric and environmentally-driven characters. VII International Conference of Mammoths and Their Relatives, National Museum of Natural Science, Taichung, Tajwan, 17 – 23 września 2017 r., książka abstraktów, strona PE2-5. [Link](#)